

Pitkän Juomatapatutkimuksen lyhyt historia

CHRISTOFFER TIGERSTEDT

Juomatapatutkimus on kuulunut suomalaisen yhteiskuntatieteellisen alkoholitutkimuksen peruskalustoon yli 40 vuoden ajan. Ilman sitä tietomme suomalaisten juomatavoista olisi paljolti kadunmiehen asiantuntemuksen varassa, ja sitähän riittää. Suhtaudumme helposti Juomatapatutkimukseen itsestäänselvyytenä, vuoden 1968 jälkeen kahdeksan vuoden välein toistuvana saavutettuna etuna. Juomatapatutkimus on kuitenkin ainutkertainen, historiallinen ilmiö. Se sai alkunsa vanhan Alkon suojissa toimineessa Alkoholipoliittisessa tutkimuslaitoksessa, joka vastasi tutkimuksen suorittamisesta vuosina 1968/69, 1976, 1984 ja 1992. Vuosina 2000 ja 2008 vastuu oli Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisskeskuksen (Stakes) Alkoholij- ja huumetutkimusryhmällä. Tällä hetkellä Juomatapatutkimuksen kotipesä on Terveysten ja hyvinvoinninlaitos (THL). Seuraavassa valotan tutkimussarjan juuria ja kuvaan tutkimuksen joitakin erikoisuuksia.

Mainitsen varmuuden vuoksi, että toisin kuin monet kollegoistani en ole ollut Juomatapatutkimuksen aineistojen suurkuluttaja. Tutkimus on kuitenkin ollut ympärilläni koko tutkijaurani ajan jäsentämässä kuvaani suomalaisten juomatavoista.

Poliittinen toimeksianto

Vuoden 1968 uusi, radikaali alkoholilaki on Juomatapatutkimuksen äiti. Lain sisältämien muutosten, eritoten keskioluen vapauttamisen elintarvikeliikkeisiin, katsottiin edellyttävän lain seurausten tutkimista. Valtakunnan keskeisenä alkoholipoliittisena suunnittelijana, toteuttajana ja

valvojana sekä alkoholitutkimuksen rahoittajana Oy Alko Ab oli valmis ottamaan vastuun lain vaikutuksia arvioivasta tutkimuksesta.

Ensimmäisen Juomatapatutkimuksen syntymisen taustaa voi kuvata usealla tavalla. Yksinkertaisin taitaa olla tämä: vuosien 1968 ja 1969 Juomatapatutkimukset tehtiin *poliittisena toimeksiantona alkoholipoliittisin perustein* asetelman ollessa paneelitutkimus. Tehtävänä oli vertailla alkoholilolaja ennen vuoden 1968 uutta alkoholilakia ja sen jälkeen (Mäkelä 1971a, 215). Tämä asetelma oli sukua 1950-luvulla hallinnelle vahvalle uskalle rationaaliseen yhteiskuntasuunnitteluun ja sen silloisille alkoholitutkimuksen sovelluksille (Kuusi 1956; Lanu 1956).

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa vuosina 1967 ja 1968 tiedettiin, että alkoholilaki muuttuu. Muutosten yksityiskohdat olivat kuitenkin pitkään auki. Juomatapatutkimus – tai, kuten sitä kutsuttiin, ”kulutustutkimus” – kilpaili itse asiassa paljon kokeellisemmän tutkimusidean kanssa. Vuonna 1966 ei vielä ollut päätetty, vapautetaanko keskiolut koko maassa vai ensin vain joillakin kokeilupaikkakunnilla. Siksi harkittiin, että isompi tutkimuspanos suunnattaisiin keskustelussa ehdolla olleen, lailla säädettävän olutkokeilun tutkimiseen ennen–jälkeen-asetelmalla.

Tutkijat sanoutuivat kuitenkin irti tällaisesta tutkimuksesta. Yhtäältä he katsoivat, että koe- tulosten tulkinnoista ei syntyisi yksimielisyyttä (Anders Ekholm), toisaalta epäiltiin, että tutkimustuloksilla ei tulisi olemaan vaikutusta lopulliseen päätöksentekoon (Kettil Bruun). Tutkijoiden yhteinen kanta kirjattiin tutkimusjohtaja Kettil Bruunin muistioon, jonka hän esitti hallituksen ministerivaliokunnalle keväällä 1967. Muistiossaan hän totesi olevansa ”periaatteessa tämäntyyppisten kokeilujen kannalla”, mutta katsoi, että oli mahdotonta saada aikaan ”sellaista koeasetelmaa, että tieteellisten tulosten perusteella päädyttäisiin ennen tutkimusta

Kirjoitus perustuu Alkoholitutkimussäätiön 4.12.2013 järjestämässä seminaarissa ”Juomatavat Venäjällä ja Suomessa” pitämään esitelmään.

selvästi hahmotellun vaihtoehdon puoltamiseen (...) olutkiista jatkuisi kokeen aikana ja häirit-sisi [tutkimus]kokeen toimeenpanoa (...) myös koealuetta on vaikea määritellä ja eristää” (Bruun 1967a). Lopulta ehdotettua olutkokeilua ei jär-jestetty lainkaan. 1960-luvun lopun tutkijoiden epäusko sosiaalipoliittisen kokeilun tutkimista kohtaan on kuitenkin kiinnostava ajan merkki.

Työyhteisön ajatusten sovittelua

Toinen tapa kuvata Juomatapatutkimuksen syn-tymistä on pohtia 1960-luvulla toimineen alko-holipoliittisen tutkimuslaitoksen *työyhteisöä*. Se koostui nuorista ja keski-ikäisistä, käytännöllises-ti ja teoreettisesti suuntautuneista miespuolisista tutkijoista, jotka edustivat kriminologiaa, ta-loustiedettä, tilastotiedettä, hoitotutkimusta, so-siologiaa ja historiaa. Heitä yhdisti esimerkiksi iso kysymys ongelmallisen ja kohtuullisen alko-holinkulutuksen juomisrytmien satunnaisvai-helusta. Monista merkittävistä asioista työyhteis-ön jäsenet olivat avoimen erimielisiä, esimer-kiksi siitä, miten vuoden 1968 uuden alkoholi-lain vaikutuksia tuli tutkia, vai tuliko niitä tutkia lainkaan. Ratkaisevat keskustelut käytiin syksys-tä 1966 syksyyn 1967.

Marraskuussa 1966 Alkoholipoliittisen tutki-muslaitoksen tutkijat pohtivat kokouksessaan, miten valmistautua uuden alkoholilain tutkimi-seen.¹ Tutkimusjohtaja Bruun vastusti lakiuudis-tuksen tutkimista ylipäättään: ”Mielestäni olut-reformin vaikutuksen tutkiminen on niin vai-kea asia ja vaatii niin paljon työtä, ettei ole syy-tä siihen ryhtyä. (...) se edellyttää laajaa kulutus-tutkimusta ennen ja jälkeen, ja vaikka tämä olisi aiheellinen toimenpide, olen henkilökohtaisesti enemmän kiinnostunut esim. siitä mitä uusi ra-vintola vaikuttaa maalaiskunnan elämään.”

Kriminologi Kai Pernanen, tilastotieteilijä An-ders Ekholm, hoitotutkija Eero Tuominen ja eräät muut olivat eri mieltä. Jotkut heistä pitivät olutreformin vaikutusten tutkimista ratkaisevana koko tutkimusyksikön olemassa ololle. Erityisen pisteliäs oli Ekholm, joka kummeksui Bruunin kantaa: ”Lopuksi erikoinen ihmettelyni '[s]osiaa-

lisen kontrollin tutkijalle’ [Kertti Bruunille], jo-ka ei halua seurata sosiaalisen kontrollin muutos-ten vaikutusta.”

Yhteiskuntatutkija Klaus Mäkelä, joka sitten toteutti tuon ensimmäisen niin sanotun ”kulu-tustutkimuksen”, oli ilmeisesti jo tässä vaiheessa valinnut suuntansa, vaikka yksityiskohdat oli-vat vielä haussa. Oman liuskansa päätteeksi hän kirjoitti: ”Joka tapauksessa on aihetta tehdä ai-nakin pieni kahden aallon postikysely, jossa ky-syttäisiin muutamia harvoja perusasioita mutta tarpeeksi suurella näytteellä (4000–5000), että voidaan kuvata osaryhmien kulutusmuutoksia.”

Hallituksen esitys uudeksi alkoholilain an-nettiin vasta kymmenisen kuukautta tämän ai-voriihen jälkeen syyskuussa 1967. Samanaikai-sesti Kertti Bruun sai tehtävän esittää Alkoholi-tutkimussäätiölle, ”olisiko lainmuutosten vaiku-tuksia tutkittava Säätiön ohjelman puitteissa”, ja miten. Bruunin muistiosta käy ilmi, että hän va-jaassa vuodessa oli kääntänyt kelkkansa. Nyt hän ehdotti, että suoritetaan ”koko maata käsittävä kulutustutkimus ennen lain voimaan astumista ja esim. kaksi tutkimusta tämän jälkeen (...) [Täl-lainen tutkimus] vaatii melkoisia esivalmisteluja ja kustannuksia. On kuitenkin syytä todeta et-tä meillä ei ole vuoden 1948 [ilmestyneen Pekka Kuusen *Suomen viinapulma* -tutkimuksen] jäl-keen suoritettu koko maata käsittävää juomata-poja koskevaa tutkimusta (...)”. On myös kiin-nostavaa, että Bruun katsoi tulevaisuuteen to-teamalla, että ”kulutustutkimus pitäisi sunni-tella siten että siitä voi (...) varsinaisen tutkimuk-sen jälkeen tulla pysyvä Alkon alkoholipoliittikan instrumentti”. Tutkimuksen toistaminen esitet-tiin toiveena, josta ei tehty minkäänlaista päätös-tä. (Bruun 1967b.)

Näin tutkijat sitoutuivat vahvasti koko kan-saa käsittävään väestötason tutkimukseen. Bruu-nin suulla he asettuivat ”yleisen kulutustutki-muksen” puolelle ja katsoivat, että paikkakun-takohtaiset tapaustutkimukset voisivat ”syven-tää kuvaa”, mutta niiden ”yleistysarvo” olisi lii-an pieni verrattuna ”kokonaisvaltaiseen” tutki-mukseen (Bruun 1967b). Tämä taisi olla tärkeä valinta koko suomalaisen yhteiskuntatieteellisen alkoholitutkimuksen myöhempiä vaiheita ajatellen.

1 Tuosta 21.11.1966 pidetystä kokouksesta on tallessa tutkijoiden henkilökohtaiset ideointiliuskat, joita laina-taan seuraavissa lauseissa ja kappaleissa. THL:n arkisto, Alkoholitutkimussäätiö, Klaus Mäkelä 1, Muistioita ja esi-telmiä 1964–1974.

Omia ratkaisuja

Kolmas tapa etsiä Juomatapatutkimuksen juuria on pohtia sen *subdettua aikaisempaan tutkimukseen*, josta tuo tutkijayhteisö ammensi vaikutteita. Pekka Kuusen (1948) *Suomen viinapulma gallup-tutkimusten valossa* ei toiminut esikuvana. Muitakaan valmiita malleja ei kopioitu, vaan yritettiin kehittää omia ratkaisuja. Virikkeitä saatiin ennen kaikkea amerikkalaisen sosiokulttuurisen tutkimuksen perinteestä. Tämä kieltoja vastustava, liberaali ja teoreettisesti inspiroiva suuntaus korosti juomatapojen ja juomiskulttuurin – pikemmin kuin juotujen määrien – merkitystä alkoholihaittojen synnyssä (Mäkelä 1971a). Sen radikaaleimmat edustajat väittivät jopa, ”ettei sen enempää juomistiheys kuin juodut määrätkään juurikaan ole yhteydessä alkoholismitiheyteen jossakin maassa” (mt., 225). Voidaan sanoa, että ennen vuotta 1969 tämä alkoholijuomien määriä vähättelevä kanta vastasi paljolti myös useimpien suomalaisten alkoholitutkijoiden mielipiteitä.

Juomatapatutkimuksen ensimmäinen aineisto kerättiin syys–lokakuussa 1968. Vuonna 1969 Klaus Mäkelä julkaisi aineistosta 13 artikkelia. Niiden aiheet kertovat tutkimuksen temaattisista ja menetelmällisistä painopisteistä. Näitä olivat alkoholin vuosikulutus eri väestöryhmissä, alkoholinkulutuksen jakautuma, raittiit, ongelmakäyttäjät, alkoholinkäytön viikkorytmi, kansan käsitys keskioluesta, tilastoimaton alkoholin kulutus, alkoholinkäytön motiivit, alkoholinkulutuksen mittaaminen, alkoholinkäytön kasautuneisuus. Vuonna 1970 syntyi kuusi artikkelia muun muassa korvikealkoholin juopottelukäytöstä, iästä ja alkoholinkäytöstä, juomisen useudesta sekä ammatin arvostuksesta ja alkoholijuomien käytöstä.

Näistä analyyseista viisastuneena Mäkelä totesi vuonna 1971 ilmestyneessä väitöskirjassaan, että sosiokulttuurisissa alkoholitutkimuksissa on yleensä kaksi peruspuutetta: ”Ensinnäkin niissä ei ole riittävän tarkkoja tietoja tutkitun ryhmän vuosikulutuksesta henkeä kohti, ja toiseksi alkoholihaittoja koskevat tiedot ovat peräti vaillinaisia ja epäluotettavia” (1971a, 225).

Näitä puutteita Juomatapatutkimus yritti paikata. Uusilla, tarkoilta mittausvälineillä ja lakimuutoksen suomalla paneeliasetelmalla pystytettiin osoittamaan, että

- ”kaikki käyttäjäryhmät lisäsivät kulutustaan karkeasti ottaen suhteessa aikaisempaan ku-

lutustasoonsa” (mt., 230)

- ”riskivyyöhykkeille yltävien kuluttajien määrä kasvoi” (mt.)
- ”uusi lainsäädäntö (...) lisäsi myös rajuja käyttökertoja vuodesta 1968 vuoteen 1969” (mt., 231)
- ”alkoholinkulutuksen jakautumassa ei ole mitään näkyvää (...) nystyrää, jonka kohdalle voitaisiin vetää raja alkoholistien ja muiden käyttäjien välille” (mt., 233).

Tällaiset empiiriseen aineistoon perustuvat tulokset herättivät paljon kiinnostusta myös kansainvälisessä alkoholitutkimuksessa.

Miksi joka kahdeksas vuosi?

Vuoden 1968 jälkeen Juomatapatutkimus on toistettu joka kahdeksas vuosi. Kahdeksanvuotissykliin ei kuitenkaan liittynyt mitään suunnitelmaa. Kettil Bruun oli tosin jo syksyllä 1967 haaveillut, että tutkimus suunniteltaisiin alkoholipoliittikan pysyväksi välineeksi. Tutkimuksen toistamisesta ei kuitenkaan puhuttu sen koommin. Mutta kun suomalaisten alkoholinkulutus kaksinkertaistui vuodesta 1969 vuoteen 1974, asia tuli ajankohtaiseksi, ja syksyllä 1974 päätettiin toistaa Juomatapatutkimus (Simpura 1977, 1). Tutkimusta tekemään palkattiin 25-vuotias valtiotieteiden kandidaatti Jussi Simpura, joka aloitti työt keväällä 1975. Seuraavan neljännesvuosisadan Juomatapatutkimuksen suunnittelu ja raportointi olivat yksi Simpuran monista työtehtävistä.

Toinen Juomatapatutkimus toteutettiin syksyllä vuonna 1976. Tutkimusryhmän ”työpanos oli 3 mies- ja naistyövuotta vuonna 1975, 6 mies- ja naistyövuotta vuonna 1976. Aineistoa saatiin yli 25 000 reikäkortillista” (Pöysä & Simpura 1977, 93).

Vuoden 1976 tutkimuksen vertailukohdaksi valittiin vuoden 1969 tutkimus, koska haluttiin analysoida kehitystä nimenomaan uuden alkoholilain aikana (Simpura 1978, 18–19). Aikaväli oli siis seitsemän vuotta. Vuoden 1977 alussa Simpura kokosi edellisen syksyn aineistonkeruun kokemukset ”siltä varalta”, kuten hän kirjoitti, ”että juomatapatutkimus joskus toistettaisiin” (mt., 12). Kun toisto toteutui vuonna 1984, ajallinen etäisyys vuoteen 1968 oli kasvanut, jolloin vuotta 1968 alettiin käyttää sarjan lähtövuotena. Aikaväli oli näin kahdeksan vuotta.

Kiinnostavaa tässä on se, että ensimmäistä Juomatapatutkimusta perusteltiin vuoden 1968 alkoholilain vaikutusten arvioimisella. Vuoden 1976 toisinto perusteltiin puolestaan sillä, että alkoholinkulutus oli kaksinkertaistunut viidessä vuodessa. Kolmas Juomatapatutkimus suoritettiin tarkan punninnan jälkeen (Koski 2013). Yhtäältä alkoholinkulutus ei ollut kasvanut (joskaan ei laskenutkaan) eikä alkoholipoliittisia muutoksia ollut käsillä. Toisaalta Alko kiinnitti rahoittajana huomiota kasvokkain tehtävien haastatteluiden kustannuksiin. Kun päätös tutkimuksen suorittamisesta tehtiin, ajankohdasta ei ollut epäselvyyttä: vuoteen 1984 päädyttiin siksi, että edellisestä tutkimuksesta oli kulunut kahdeksan vuotta. Sittenkin tuo aikaväli on vakiintunut.

Kahdeksanvuotissykli on osoittautunut erittäin toimivaksi. Se on taloudellinen, vaikka kertakustannus on iso. Se ei pakota lyhyiden, arvaamattomien trendien tulkitsemiseen, vaan keskittyy varsin hitaasti muuttuvien juomatapojen luonteen kartoittamiseen. Se antaa aikaa sekä yleiskatsausten että tarkkojen erillistutkimusten tekemiseen.

Juomatapatutkimus vai kulutustutkimus?

Vuodesta 1976 lähtien tutkimuksen nimi on ollut Juomatapatutkimus (Simpura 1977, 1). Huolimatta tästä Simpura totesi useaan otteeseen juomatapatermin käsitteellisen hankaluuden (Simpura 1978, 11, 14, 17): se on epämääräinen, se viittaa niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tason ilmiöihin ja se kattaa sekä kulutuksen että kontrollin ulottuvuuksia. Tutkimuksen ymmärrettäväksi ja iskeväksi nimeksi se kuitenkin kelpasi.

Vuosikymmeniä myöhemmin Klaus Mäkelä huomautti, ettei ollut sattuma, että hän kutsui vuoden 1968/69-aineistojaan ”kulutustutkimuksiksi” eikä ”juomatapatutkimuksiksi”: ”Halusin kuvata alkoholin kulutuksen jakautumista yksilöiden ja juomiskertojen kesken. Tämän kuvauksen kautta arvelin voivani sanoa jotakin suomalaisista juomatavoista.” Mäkelän havaintoyksikkönä oli siis yksilö mutta analyysiyksikkönä usein viikko, vuosi tai juomiskerta. Juomiskerralla hän viittasi siihen, miten paljon, mitä ja missä tahdissa joku kulutti alkoholia yhtämittaisesti. ”Erityisenä (ja kaikista siihenastisista alkoholitut-

kimuksista poikkeavana) tavoitteenani oli saada edustava näyte kaikista Suomen juomiskerroista. Vaikka otantayksikkönä oli yksilö, kyselytekniikkani tähtäsi siihen, että saisin edustavan näytteen myös juomiskerroista. Argumenttini oli, että vain juomiskertoja kuvaamalla saadaan kuvaa juomatavoista. Esimerkiksi saunaoluet ovat suomalaisen juomatavan tärkeä esiintymä, vaikka useimmilla yksilöillä saunan osuus heidän kokonaiskulutuksestaan on pieni.” (Mäkelä 2005.)

Juomatavoista voidaan siis tehdä päätelmiä, kunhan ensin eritellään kulutukseen liittyviä tilanteita ja jakaumia. Tätä ohjenuoraa on pyritty noudattamaan myös Juomatapatutkimuksen nimisenä.

Juomatapatutkimuksen erikoisuuksia

Juomatapatutkimus poikkeaa monesta vastaavanlaisesta kyselytutkimuksesta. Yksi erikoisuus on Klaus Mäkelän innovaatio, jonka päämääränä on edustavan näytteen saaminen väestön kaikista juomiskerroista. Kyselyteknisesti tämä on toteutettu niin, että esimerkiksi päivittäin juovien osalta on kartoitettu *viimeisen viikon* käyttökerrat, kun taas kerran viikossa juovien osalta on katettu *viimeisten neljän viikon käyttökerrat* jne. (Mäkelä 1969 & 1971b; Simpura 1977; Gmel & Rehm 2004; Huhtanen & Mäkelä 2010.)

Tähän kytkeytyy tutkimuksen toinen erikoisuus. Vuoden 1976 Juomatapatutkimukseen pyydettiin vastaajia tuottamaan sanallisia kuvauksia tuoreimmasta juomistilanteestaan. Tämän elementin lisääminen tutkimukseen oli Jussi Simpuran idea. Itse hän piti sitä ”luontevana jatkona” (Simpura 1983, 1) Mäkelän edellä mainitulle kyselytekniikalle. Yli 2 000 avovastauksen perusteella Simpura loi 30 vuotta sitten juomistilannetypologian, jota on sovellettu sen jälkeen ja jota arvioidaan ja kehitellään kahdessa tuoreessa artikkelissa (Härkönen & al. 2012; Mustonen & al. 2014). Näitä sanallisia kuvauksia on kerätty vain vuonna 1976 ja 2008.

Juomatapatutkimuksen kolmas erityispiirre liittyy sen monipuolisuuteen. Aineistosarjaa on käytetty alkoholiolojen yleiskatsauksiin, teemaattisesti määriteltyihin erillistutkimuksiin ja teoreettisesti viritettyihin yhteiskunta-analyysihin. Etenkin tutkimussarjan alussa raportointi noudatti tarkoin rajattuja teemoja, mistä Klaus Mäkelän yllä mainitut artikkelit vuosilta 1969

ja 1970 ovat hyvä esimerkki. Väitöskirjansa yhteenvedossa Mäkelä (1971a) näytti kuitenkin, miten tutkimuksen aineistoa voi käyttää myös laajempiin yhteiskuntatieteellisiin tarkasteluihin. Sitten Juomatapatutkimusta on käytetty kulttuurisensitiivisiin ja rakennesosiologisiin juomatapojen analyyseihin. Yksi esimerkki on Pekka Sulkusen nimeämä ”märkä sukupolvi”, jonka empiirinen jalusta on peräisin Juomatapatutkimuksesta (Sulkunen 1981). Toinen esimerkki on Jussi Simpuran ja Juha Partasen (1985) tapa jäsentää suomalaisia juomatapoja yksilöllisen käyttäytymisen, yhteiskunnallisten elinolojen ja kulttuuristen tosiasioiden kolmiulotteisen mallin avulla. Kolmas esimerkki on väestön alkoholiasenteiden tutkiminen ei niinkään ”yksilöllisinä käyttäytymisvalmiuksina” kuin alkoholipoliittiseen mielipideilmastoon ja ennen kaikkea alkoholinkäytön kulttuuriseen paikkaan liittyvinä ilmiöinä (Mäkelä 1985, 164).

Tässä on kyse yhteiskuntatieteellisen alkoholitutkimuksen maksiimista: yhteiskuntaa tulee katsoa pullon läpi ja pulloa yhteiskunnan läpi. Jussi Simpura totesi jo varhaisessa vaiheessa, että Juomatapatutkimuksessa yritetään välttää ”haastattelututkimuksen helmasyntiä” eli sitä, että ”[t]ulosten tulkitsemiseen tarvitaan vain niitä tietoja, jotka [lomakkeella] on saatu kerätyksi.” ”Jotta voisi ymmärtää juomatapojen muutoksia”, Simpura jatkoi, ”on oltava selvillä siitä, mitä [yhteiskunnassa kulloinkin tapahtuu] ja mikä on alkoholin paikka näissä tapahtumissa” (Simpura 1978). Hän piti tärkeänä kysyä: ”Eivätkö etelänmatkat vaikuta juomatapoihin? Juoko vuoden 1976 työtön nuori keskikaljaansa samalla tavalla kuin ikätoverinsa 60-luvun lopulta?”; ”miten kolme vuosikymmentä jatkunut muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin ja aineellisen elintason muutokset vaikuttavat juomatapoihin” (mt.).

Näitä 35 vuoden takaisia kysymyksiä voisi jatkaa: Eikö uusi sosio-tekologinen kommunikatioympäristö vaikuta sekä nuorten että aikuisten juomatapoihin? Juoko bailaava, humalaa tavoitteleva nuori naisporukka juomansa samalla tavalla kuin vastaava miesporukka? Ja miten väestön ikääntyminen sekä iän ja terveyden lisääntyminen vaikuttavat alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäyttöön?

Juomatapatutkimuksen tulevaisuus

Vakiintuneen kahdeksanvuotissyklin mukaan Juomatapatutkimuksen seuraava aineistonkeruu tapahtuu syksyllä 2016. Keskustelu tutkimuksen suorittamisesta on käynnissä, mutta minkälaisissa oloissa tällä kertaa.

Suomalaisten alkoholinkulutus on vuoden 2004 isojen veronalennusten jälkeen asettunut noin 10 litran tasolle asukasta kohti sataprosenttista alkoholia. Vuoden 2008 jälkeen on havaittavissa hienoista laskua ennätysluvun ollessa 10,5 litraa (2007) ja tuoreimman luvun 9,7 litraa (2013). On vaikea sanoa tarkemmin, minkälaisia muutoksia tämä enteilee juomatavoissa ja alkoholihaitoissa.

Alkoholipoliittisesti tilanne on kiinnostava, koska alkoholilainsäädäntöä ollaan muuttamassa vielä vuoden 2014 aikana todennäköisesti niin, että uusi laki voisi astua voimaan vuonna 2016. Lain valmistelutyö siihen liittyvine asiakirjoinaan (STM 2013) ja moninaisine ehdotuksineen on herättänyt paljon reaktiota mediassa.

Tutkimuksen kustannukset aiheuttivat joskus päänvaivaa jo vauraan Alkon aikaan, eikä tilanne helpottunut Stakesissa, joka vastasi tutkimuksesta vuosina 2000 ja 2008. Tosiasiassa vuoden 2000 Juomatapatutkimusta supistettiin jossain määrin kustannusten vähentämiseksi. Vuonna 2008 tutkimus suoritettiin täysimittaisena. THL:n lähiajan tehtävänä on päättää Juomatapatutkimuksen seuraavista askeleista. Jotta Juomatapatutkimuksen kumuloima tarkka ja kekeiliäs tieto toimisi resurssina myös tulevien vuosien asiantuntija- ja kansalaiskeskustelussa, tutkimuksen jatko pitäisi turvata.

Juomatapatutkimus on suomalainen innovaatio. Tasokkaisiin aineistoihin perustuvat julkaisut ovat taanneet hyvien kansainvälisten tutkijaverkostojen ylläpitämisen. Ilman Juomatapatutkimusta kuva suomalaisen aikuisväestön alkoholinkäytöstä olisi epätasallinen ja altis kaikenkarvaisille arvailuille asiassa, jossa suuri osa kansalaisista kokee olevansa eksperttejä siinä missä tutkijatkin.

KIRJALLISUUS

- Bruun, Kettil: Muistiinpanoja (ei otsikkoa), maaliskuu. THL:n arkisto, Alkoholitutkimussäätiö, Klaus Mäkelä 1, Muistioita ja esitelmää 1964–1974, 1967a.
- Bruun, Kettil: Muistiinpanoja (ei otsikkoa). 22.9.1967. THL:n arkisto, Alkoholitutkimussäätiö, Klaus Mäkelä 1, Muistioita ja esitelmää 1964–1974, 1967b.
- Gmel, Gerhard & Rehm, Jürgen: Measuring alcohol consumption. *Contemporary Drug Problems* 31 (2004):3, 467–540.
- Huhtanen, Petri & Mäkelä, Pia: Miten Juomatapatutkimuksen aineistot on muodostettu? S. 27–37. Teoksessa Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisen alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: THL, 2010.
- Härkönen, Janne & Törrönen, Jukka & Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia: Changes in Finnish drinking occasions between 1976 and 2008 – The waxing and waning of drinking contexts. *Addiction Research & Theory* 21 (2012): 318–328.
- Koski, Heikki: Henkilökohtainen tiedonanto 4.12.2013.
- Kuusi, Pekka: Suomen viinapulma gallup-tutkimuksen valossa. Helsinki: Otava, 1948.
- Kuusi, Pekka: Alkoholijuomien käyttö maaseudulla. Kokeellinen tutkimus alkoholijuomien käytöstä eräissä maalaiskunnissa ja kaupaloissa. Helsinki: Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, 1956.
- Lanu, K.E.: Poikkeavan alkoholikäyttämisen kontrolli. Kokeellinen tutkimus muodollisen kontrollin vaikutuksesta alkoholikäyttämiseen. Helsinki: Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, 1956.
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Lintonen, Tomi: Towards a typology of drinking occasions – Latent classes of an autumn week's drinking occasions. *Addiction Research & Theory* (hyväksytty), 2014.
- Mäkelä, Klaus: Alkoholinkulutuksen mittaaminen. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimus-
seloste n:o 36. Helsinki: Oy Alko Ab, 1969.
- Mäkelä, Klaus: Alkoholitutkimus ja alkoholipoliitiikka. *Sociologia* 8 (1971a):4, 215–237.
- Mäkelä, Klaus: Measuring the consumption of alcohol in the 1968–69 alcohol consumption study. Helsinki, 1971b.
- Mäkelä, Klaus: Asenteet ja mielipiteet. S. 164–180. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Helsinki, 1985.
- Mäkelä, Klaus: Sähköpostiviesti Pia Mäkelälle 11.11.2005.
- Pöysä, Toivo & Simpura, Jussi: Tehdäänpä tutkimus II. Haastatteluista raportointiin. Alkoholipoliitiikka 42 (1977):2, 85–93.
- Simpura, Jussi: Juomatapatutkimus -76:n tutkimus-
aineisto. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 107. Helsinki: Oy Alko Ab, 1977.
- Simpura, Jussi: Suomalaisen juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 114. Helsinki: Oy Alko Ab, 1978.
- Simpura, Jussi: Drinking contexts and social meanings of drinking. A study with Finnish drinking occasions. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies, 1983.
- Simpura, Jussi & Partanen, Juha: Juomatavat muuttuvassa yhteiskunnassa. S. 206–217. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Helsinki, 1985.
- STM: Arviomuistio alkoholilain uudistamistarpeista, 2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6556944&name=DLFE-27211.pdf
- Sulkunen, Pekka: Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipoliitiikka 1980-luvulla. Alkoholipoliitiikka 46 (1981):5, 240–246.